УДК 336.71:368(477)
JEL G22
DOI: 10.26906/EiR.2023.3(90).3038

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Скриль Віталія Вячеславівна*, кандидат економічних наук, доцент
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

**ORCID 0000-0003-4064-8146*

© Скриль В.В., 2023

Стаття отримана редакцією 11.09.2023 р.
The article was received by editorial board on 11.09.2023

Вступ. Ефективний страховий ринок грає ключову роль у економіці країни. Він створює страхове середовище для захисту осіб та бізнесу від ризиків і допомагає зменшити витрати державного бюджету на компенсацію збитків внаслідок надзвичайних подій [1]. Також сприяє зниженню невизначеності та привертає нові інвестиції та інновації завдяки стимулюванню конкуренції [2].

Концепція страхування склалася з необхідності мінімізувати несприятливі наслідки ризику, пов'язані з ймовірністю фінансових втрат. Функція страхування полягає у захисті від фінансових збитків шляхом виплати невеликої їх кількості за рахунок внесків багатьох тих, хто піддається тому самому ризику.

Роль страхування важлива для розвитку фінансового сектора, оскільки страховики видають страхові поліси як одну з форм боргового капіталу, використовуючи акціонерний капітал. Гроші, залучені через емісію обох видів капіталу, інвестуються і використовуються для виплат страхових відшкодувань. Ефективний страховий сектор сприяє полегшенню розподілу ризиків та грає важливу роль у розподілі капіталу, а страхові компанії, як інституційні інвестори, допомагають збільшити обсяг інвестицій і посилити контроль.

У розвитку фінансового ринку страхові послуги грають ключову роль у керуванні ризиками, розподілі заощаджень та сприяють зростанню ринку капіталу. Розбудова надійних та сучасних страхових ринків є важливим елементом фінансової реформи, особливо в країнах з економікою, що розвивається, або перехідною. Дослідження тенденцій у розвитку страхових ринків, виявлення закономірностей і аналіз факторів, що впливають на них, є важливими для забезпечення економічного зростання країни в цілому.

Незалежно від різних підходів до визначення страхового ринку, він завжди представляє собою складну систему взаємодії всіх його складових елементів.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Дослідженню питань фінансової безпеки страхового ринку присвячено наукові праці Барановського О.І., Боженко А.С., Гаманкової О.О., Єрмошенко М.М., Жабинець О.Й., Панкова Ю.В., Сокол С.В. та інших вчених. Фінансова стабільність страхового ринку розглядається цими вченими як частина його економічної стійкості, фінансової безпеки країни, а також фінансово-економічної стабільності розвитку страхового ринку і ринку страхових послуг та страхових організацій. Окремо аналізується фінансова стабільність страхових компаній, страхових організацій і страхових корпорацій.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні необхідності застосування системного підходу до дослідження страхового ринку як складно організованої системи на основі використання основних принципів системного підходу, який має слугувати базою забезпечення фінансової безпеки страхового ринку.

Основний матеріал і результати. Основним структурним елементом страхового ринку є страхова компанія (страховик), якою, згідно з нормами Закону України «Про страхування», визнається фінансова установа, яка створена у формі акціонерного, повного, командитного товариства або товариства з додатковою відповідальністю, а також одержала у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності [3].

Важливим суб'єктом страхового ринку поряд зі страховиками є страхувальники – юридичні та фізичні особи, які уклали зі страховою компанією договір страхування. Саме вони формують попит на

страхові послуги, а грошові кошти, які вони сплачують у вигляді страхових премій, є основним джерелом формування капіталу страховиків.

Відповідно, об'єктом на страховому ринку є страхові продукти – специфічні послуги, що надаються страхувальнику при виконанні договору страхування. Ціна на них формується під впливом конкуренції і відображається у страховому тарифі (рис. 1).

На страховому ринку України, діяльність якого ґрунтується на принципах мотивації, довіри, стабільності, обмеження державної присутності, верховенства права [3], основними видами страхування є: страхування майна; особисте страхування; страхування відповідальності.

Рівень розвитку страхового ринку визначається за допомогою аналізу основних показників його діяльності, які відображають найважливіші аспекти функціонування страхових компаній. Таке дослідження дає змогу з'ясувати сильні та слабкі сторони як окремих суб'єктів господарювання, так і ринку в цілому, визначити ступінь їх взаємозв'язку та взаємозалежності, за необхідності сформулювати обґрунтовані та виважені рекомендації щодо скорегованих напрямків та методів розвитку із врахуванням специфіки та особливостей страхового ринку.

Серед таких показників можна виділити кількість зареєстрованих страховиків та укладених договорів страхування, прибутковість страховиків, розмір їх власного капіталу, активів та страхових резервів. Також особлива увага приділяється динаміці надходження валових і чистих страхових премій (або виплат), а також частки валових страхових премій у ВВП [6].

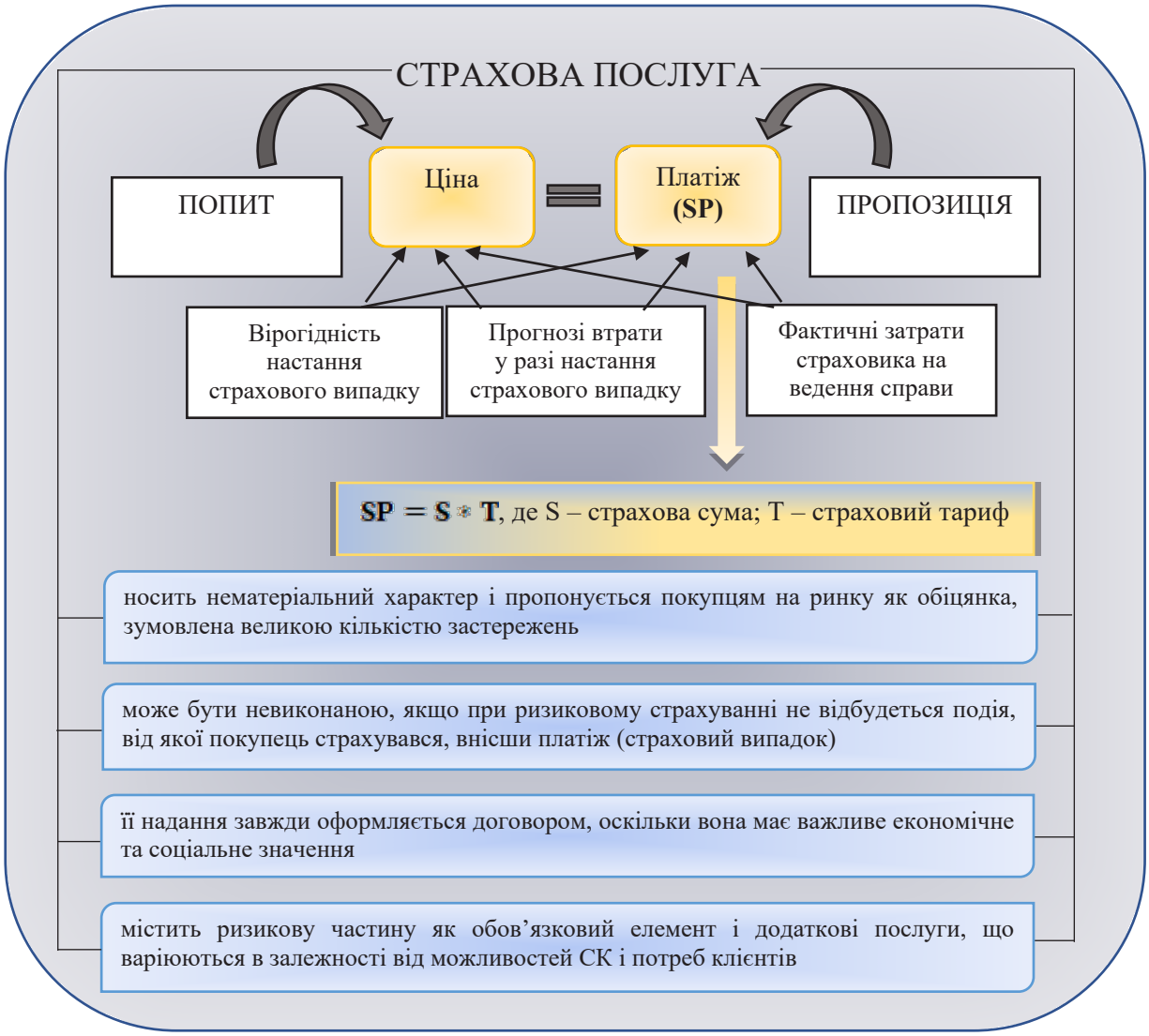

Рис. 1. Страхова послуга як товар на ринку страхування

Джерело: складено автором за даними [5]

Окрім того, до абсолютних показників страхування також відносяться страхове поле (N_{max}), число застрахованих об'єктів (N), число страхових випадків ($n_в$), число об'єктів, що постраждали ($n_п$), страхова сума застрахованого майна (S), страхова сума об'єктів, що постраждали ($S_п$), страховий платіж/страховий внесок/страхова премія (P), сума виплат страхового відшкодування (W).

Серед відносних показників розвитку страхового ринку виділяють наступні:

1) показник проникнення страхування, %. Оптимальний рівень – 8%;

2) показник «щільності страхування», дол. США. Повинен бути не менше 140;

3) частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %. Оптимальне значення – не менше 30%;

4) рівень страхових виплат, %. Нормативне значення – не менше 30%;

5) частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %. Не повинна перевищувати 25%;

6) частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %. Порогове значення складає 10-30% [8].

Ринок страхових послуг є важливою складовою ринкової інфраструктури та фінансової системи кожної країни. При оцінці економічного розвитку світових країн значна увага приділяється функціонуванню страхового сектору. Це зумовлено високою прибутковістю цієї галузі, яка, у багатьох випадках, перевершує результати інших секторів, таких як промисловість і банківська сфера. Крім того, страхові компанії сприяють акумулюванню капіталу і розвитку механізмів його інвестиційного використання, що сприяє вкладенню цих ресурсів у національну економіку. Це, в свою чергу, сприяє розвитку реального сектору економіки та сприяє соціально-економічному зростанню.

Успішний розвиток страхового ринку в сучасних умовах напряму залежить від рівня диверсифікації страхових послуг, підвищення їх конкурентоздатності, популяризації серед населення, а також створення умов, за яких якомога більша кількість страхових компаній могла б повною мірою відповідати вимогам регулятора: зміна законодавства, реалізація програм по стимулюванню розвитку страховиків або ж очищення ринку від «слабких» одиниць.

Існування високорозвиненого ринку страхування та ефективної системи створення пропозиції на ньому є запорукою надання фінансових гарантій різним суб'єктам господарювання, а відтак має позитивний вплив на соціальну стабільність і економічну безпеку держави в цілому [1]. Відповідно, така ситуація сприятиме виникненню передумов залучення страхового ринку до розв'язання найнагальніших питань економічного розвитку і подальшій інтеграції України у міжнародні структури [4].

Гарантування фінансової безпеки страхового ринку можливе за умови використання необхідних методів, інструментів та важелів, а також організації інформаційного, фінансового та організаційного забезпечення, що, в свою чергу, призведе до удосконалення характеристик фінансової безпеки держави.

Для забезпечення оптимального рівня фінансової безпеки українського ринку страхових послуг в першу чергу необхідно комплексно підійти до формулювання стратегій зміцнення фінансової безпеки і планів їх реалізації, а також управління фінансовими ризиками страховиків. Такий підхід дозволить оптимізувати фінансові ризики у системі фінансової безпеки страхового ринку, мінімізувати наслідки руйнівного впливу ризикового середовища у фінансовому секторі та підвищити загальний рівень фінансової безпеки України та темпів її економічного зростання.

Для забезпечення безпеки функціонування всіх учасників страхового ринку важливо постійно відслідковувати можливі загрози, відновлювати довіру до страхування та підвищувати страхову культуру серед населення. Розвиток нових видів страхування та страхових продуктів допоможе охопити більше людей. Конкуренція на ринку сприяє здешевленню страхових послуг і покращенню їх якості. За умови спільних інтересів різних учасників ринку можливий мінімізація загроз для фінансової безпеки і стабільності як на страховому ринку, так і в цілому в державі.

Основною метою розвитку страхового ринку є посилення надійності страхового захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб, скорочення державних витрат на попередження та ліквідацію наслідків стихійних лих, техногенних аварій, катастроф та інших надзвичайних подій. Використання сучасної ринкової інфраструктури та фінансових інструментів забезпечують ефективне функціонування ринку страхових послуг, формування дієвого ринкового механізму залучення інвестиційних ресурсів у національну економіку [9].

Національні економіки всіх країн світу на сьогодні функціонують в умовах епідемічної небезпеки, зумовленої принципово новим глобальним викликом – пандемією COVID-19. Саме тому сучасні тен-

денції на страховому ринку України у переважній більшості визначаються впливом пандемії, а із початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України 24 лютого 2022 року – умовами воєнного стану.

Рівень розвитку страхового ринку України порівняно з іншими країнами є досить низьким за величиною активів страховиків та за споживанням страхових послуг (табл. 1), проте має значний потенціал розвитку. При цьому, незважаючи на активізацію окремих напрямів страхування, загальна кількість заключених договорів страхування протягом 2020 року суттєво скоротилася у порівнянні з 2019 роком, що відобразилося у зменшенні обсягу зібраних страхових премій на 14,7%.

Таблиця 1

Основні показники страхового ринку України у 2016–2021 рр.

Показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Кількість страхових компаній	310	294	281	233	210	155
у т.ч. СК «non-life»	271	261	250	210	190	142
СК «life»	39	33	31	23	20	13
Валові страхові премії, млрд грн	35,2	43,4	49,4	53,0	45,2	38,1*
Валові страхові виплати, млрд грн	8,8	10,5	12,9	14,3	14,9	13,5*
Рівень страхових виплат, %	25,1	24,2	26,1	26,9	32,9	35,4*
Загальні активи страховиків, млрд грн	56,1	57,4	63,5	63,9	64,9	65,7*
Рівень страхових премій у ВВП, %	1,5	1,5	1,4	1,3	1,2	1,3*
Передано в перестрахування, млрд грн	12,7	18,3	17,9	16,8	8,5	6,9*
Сформовані страхові резерви, млрд грн	20,9	22,9	27,0	30,0	34,2	35,7*
Обсяг оплачених статутних фондів, млрд грн	12,7	12,8	12,6	11,1	10,7	8,8*

*Дані за 9 місяців 2021 року

Джерело: складено за даними НБУ [10]

Згідно з таблицею 1, обсяг валових страхових премій та виплат в період 2016-2019 років стабільно зростав і до кінця 2019 року становив 53 млрд грн і 14,3 млрд грн відповідно. Це підтверджує динамічний розвиток ринку страхування. У 2020 році спостерігалася тенденція до зростання обсягу виплат (до 14,9 млрд грн), але обсяг валових страхових премій скоротився до 45,2 млрд грн. На нашу думку, схожа ситуація відбулася і в 2021 році, де за 9 місяців обсяг валових страхових премій склав 38,1 млрд грн, а виплат – 13,5 млрд грн (рис. 2). Хоча немає офіційних даних щодо ситуації на страховому ринку у 2022 році, проте можна припустити, що спад попиту на страхові послуги та можливе призупинення діяльності деяких страховиків призведуть до скорочення обсягів обох показників.

По рівню страхових виплат, що є одним з найголовніших показників розвитку страхового ринку України, спостерігалася позитивна динаміка: показник зростав протягом аналізованого періоду і на 01.10.2021 складав 35,4%, проте його значення все ж є недостатньо високим і свідчить про наявність значної диспропорції між платежами та виплатами.

Рис. 2. Динаміка показників діяльності страхового ринку України у 2016–2021 рр.

Джерело: складено автором за даними НБУ [10]

Стосовно рівня страхових премій у ВВП відзначимо, що він знаходився приблизно на одному рівні з максимальним зниженням до 1,2% у 2020 році (рис. 3), проте таке його значення все ж було далеким від рівня, притаманного країнам з розвиненою економікою (8-12%), що свідчить про недостатній рівень страхового захисту і порівняно низький потенціал зростання страхового ринку України.

Збільшення в аналізованому періоді величини сформованих страхових резервів (з 20,9 млрд грн у 2016 році до 35,7 млрд грн у 2021-му) вказує на збільшення масштабів діяльності страхових компаній, грошових надходжень у вигляді страхових платежів і здатність страховиків гарантувати забезпечення достатньої величини зарезервованої частини коштів для майбутніх витрат страхових сум та відшкодувань.

Частка премій, переданих у перестрахування, зменшилася з максимальних 18,3 млрд грн у 2017 році (42,2% від загальної величини страхових премій) до 6,9 млрд грн станом на 01.10.2021 (18,1%) і становила менше однієї п'ятої частини нарахованих премій. З них 66% було передано перестраховикам-нерезидентам. Така величина обумовлена нарощенням премій з авіаційного та ядерного страхування, ризики яких перестраховуються через значні суми відповідальності.

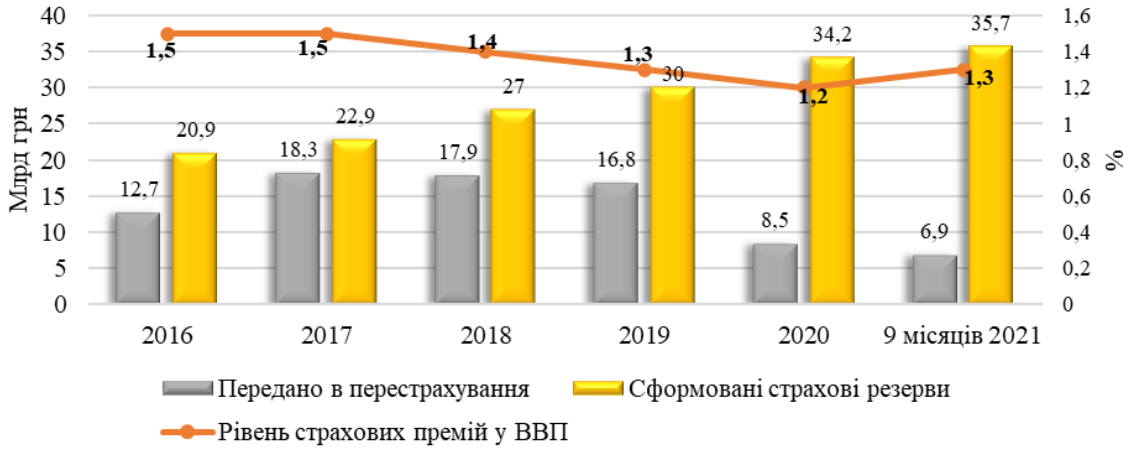

Рис. 3. Динаміка показників діяльності страхового ринку України у 2016–2021 рр.

Джерело: складено автором за даними НБУ [10]

Величина активів страховиків становила майже 66 млрд грн та суттєво не змінювалася останніми роками (рис. 4), що певним чином пов'язано з виходом значної кількості страховиків з ринку. У період з 2020 по 2021 роки страховий ринок продемонстрував помірний приріст обсягів активів (+5,7%), прийнятних активів (+8,9%) та страхових резервів (+11,7%).

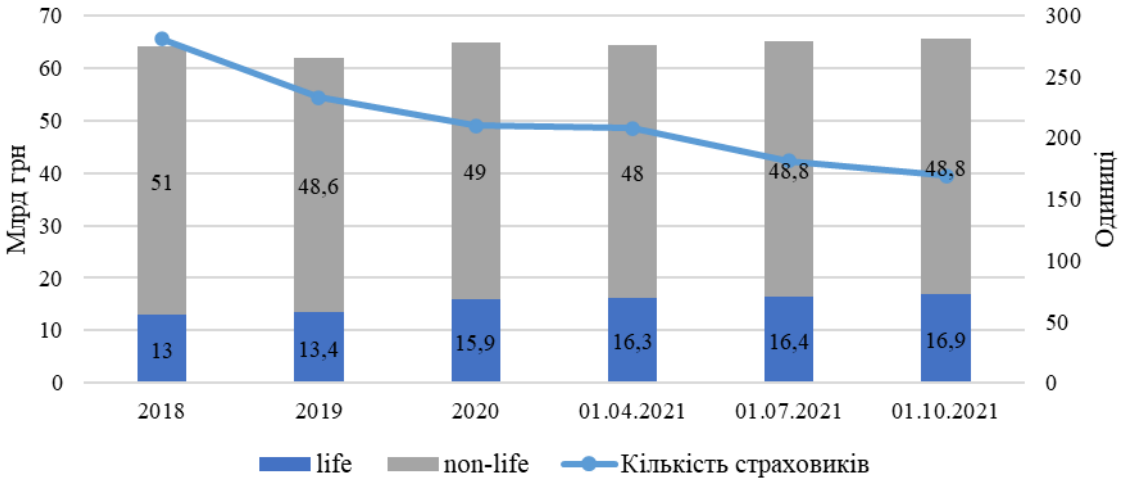

Рис. 4. Кількість страхових компаній та обсяги їх активів у 2018–2021 рр.

Джерело: складено за даними НБУ [10]

Таблиця 2

Кількість договорів страхування, укладених протягом 2016–2021 рр., тис. од.

Показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.*
Кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті, у тому числі:	61272,8	70658,2	77495,0	80271,1	68217,2	51013,3
– зі страхувальниками-фізичними особами	42534,6	66915,2	72460,2	73440,1	63308,7	44826,8
Кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті	118198,4	114824,7	123582,5	116652,6	52359,3	48926,6

*Дані за 9 місяців 2021 року

Джерело: складено за даними НБУ [10]

Традиційно, приріст зазначених показників був забезпечений більшою мірою за рахунок зростання у сегменті «life» (активи +13,4%; прийнятні активи +16,1%; страхові резерви +16,2%). При цьому активи «life»-страховиків зростали постійно, незважаючи на коронакризу. Щодо активів «non-life»-страховиків, то спостерігалося їх незначне скорочення.

Ситуація на страховому ринку у 2021 році характеризувалася полегшенням карантинних обмежень і досить високим рівнем пристосування страховиків до нових умов провадження діяльності, що мало своє відображення у збільшенні кількості укладених страхових угод за 9 місяців на майже 12% і одночасному зростанні величини внесених страхових платежів на 15,5% у порівнянні з аналогічним періодом попереднього року.

Проте, незважаючи на порівняно низький рівень розвитку страхового ринку України, у докризовий період спостерігалася позитивна тенденція за його ключовими показниками, що за оцінкою швейцарської перестрахової компанії Swiss Re дозволило українському ринку страхування за підсумками 2019 року увійти в десятку найдинамічніших національних страхових ринків світу.

Але в зв'язку з пандемією та зміною регулятора протягом 2020–2021 рр. відбувалися суттєві зміни. Так, кількість страхових компаній на українському ринку стрімко скоротилася – з 225 станом на 30 червня 2020 року до 155 станом на кінець 2021 року, оскільки не всі компанії з урахуванням карантинних обмежень змогли виконати нормативи регулятора й організувати якісну роботу шляхом впровадження онлайн сервісів як необхідної умови для повноцінної діяльності під час пандемії. Крім того, таке стрімке зменшення кількості страховиків зумовлене виходом з ринку тих учасників, які не здійснювали активної діяльності та добровільно відмовилися від ліцензій.

Однак така кількісна зміна не мала значного впливу на результативність діяльності страхового сектору. Підсумки роботи установ небанківського фінансового сектору протягом 2019–2021 рр. засвідчили стабільне зростання фінансових результатів страхових компаній в Україні на відміну від решти його суб'єктів, що досягнуто за рахунок помірного зростання страхових премій, збереження сталих показників збитковості, а також уникнення знецінення активів.

Так, чистий прибуток страховиків, незважаючи на кризу, зумовлену пандемією COVID-19, та скорочення кількості страхових компаній через невиконання вимог регулятора, протягом 2020 року збільшився в 1,8 рази з 1,21 млрд грн до 2,15 млрд грн, а подальший незначний спад за 9 місяців 2021-го в 1,1 рази призвів до зменшення його величини до 1,92 млрд грн.

Натомість на українському ринку страхування протягом 2020-2021 рр. відбувалося зростання попиту на страхові продукти обов'язкового страхування, що займають найбільшу частку – більше 35% у структурі зібраних страхових премій (обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів та оформлення КАСКО), що суттєво стримало падіння ключових показників страхового ринку. За даними Моторного (транспортного) страхового бюро України [25] сума зібраних страхових платежів по ОСЦПВ за 2021 рік зросла на 17,2% до 7,2 млрд грн., головним чином, завдяки розширенню можливостей оформлення полісу онлайн. Кількість таких електронних договорів склала 4,5 млн шт., що становить половину від загальної кількості, а сума зібраних за ними премій становила понад 3 млрд грн.

У 2022 році Україна стикнулася з новим викликом щодо економічної стабільності та страхового ринку через російське вторгнення на її територію. За результатами опитування, проведеного Національним банком України в березні 2022 року, більшість страхових компаній продовжує свою діяльність, евакуа-

ючи співробітників у безпечніші регіони та забезпечуючи віддалену роботу персоналу, зберігаючи технічні засоби та бази даних.

Однак страхові компанії стикаються з низкою викликів. Переміщення, тимчасове захоплення територій та фізичне знищення нерухомості призвели до скорочення кількості центрів обслуговування клієнтів страховиків. У регіонах, де тривають бойові дії, ускладнюється організація врегулювання страхових випадків, проведення оглядів транспортних засобів, отримання та належне оформлення оригіналів документів для подання страховикам з метою отримання страхових виплат.

Компанії, які займаються страхуванням життя, спостерігають за суттєвим зниженням страхових внесків та фіксованими обмеженнями у діяльності, обумовленими труднощами організаційної комунікації та роботи співробітників, обмеженим доступом до офісів та оригіналів документів. Усі ці фактори ускладнюють процес здійснення страхових виплат, особливо у випадках, пов'язаних із смертю застрахованих осіб на окупованих територіях.

Повністю оцінити вплив війни на стан ринку страхування наразі неможливо, тому є потреба в подальших дослідженнях цього питання.

У той же час індикатори небанківської системи, зокрема, показники розвитку страхового ринку, демонструють негативну тенденцію. Тому доцільно провести комплексний аналіз індикаторів безпеки страхового ринку України, які використовуються не лише чинною методикою 2013 року, а й тих, що були визначені в методиці 2007 року та широко використовуються в міжнародних співставленнях. Для отримання достовірних результатів охоплюємо тривалий проміжок часу, а саме 20 років – за період 2001–2020 рр. (табл. 3).

Таблиця 3

Значення індикаторів безпеки страхового ринку України

№ з/п	Показники	Роки									
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	1,48	1,97	3,42	5,63	2,91	2,54	2,50	2,53	2,24	2,13
2	Показник «щільності страхування» (страхові премії на одну особу), дол. США	24,45	18,13	23,30	22,55	12,50	12,20	12,60	12,00	11,18	13,56
3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	0,52	0,54	0,80	0,96	2,50	3,26	4,35	4,56	4,05	3,93
4	Рівень страхових виплат, %	14,0	12,2	9,4	7,9	14,7	18,8	23,4	29,4	33,0	26,4
5	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	25,9	29,5	34,8	9,8	5,3	4,1	4,3	4,3	5,4	4,3
6	Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %	17,4	18,1	23,1	22,6	12,5	12,2	12,6	12	11,2	13,6
1	2	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1	Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	1,74	1,52	1,97	1,69	1,50	1,48	1,45	1,39	1,33	1,08
2	Показник «щільності страхування» (страхові премії на одну особу), дол. США	13,69	9,91	13,52	15,61	14,70	18,94	21,30	14,90	15,23	16,72
3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	5,93	8,41	8,64	8,07	7,35	7,84	6,71	7,91	8,72	11,10
4	Рівень страхових виплат, %	21,4	23,9	16,2	18,9	27,2	25,1	24,3	26,1	27,1	32,9
5	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	5,2	5,7	5,7	5,7	8,5	11,3	7,8	6,1	6,2	8,1
6	Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %	13,7	9,9	13,5	15,6	14,7	18,9	21,3	14,9	15,2	16,1

Отримані результати характеризують рівень безпеки страхового ринку України у складі фінансової безпеки держави як критично низький, оскільки переважна більшість показників перебуває у небезпечній зоні.

Попередні етапи дослідження показали, що високорозвинений страховий ринок є рушійним фактором при забезпеченні надійності фінансової системи держави, її стабільності та безпеки, а спад його активності та результативності провокує економічну дестабілізацію і зниження рівня фінансової безпеки держави. Виходячи з цього, в умовах воєнного стану доречною є систематизація заходів та напрямів з підтримки розвитку ринку страхування, що сприятимуть виникненню позитивного економічного ефекту і забезпечать підвищення рівня фінансової безпеки як окремих сегментів, зокрема страхового, так і держави в цілому. Необхідність таких заходів в умовах воєнного стану визначається надзвичайно важливою роллю страхового ринку в процесі забезпечення стійкості економічної системи, особливо за умови її значного послаблення та входу в кризовий період у зв'язку з військовим конфліктом.

В умовах воєнного стану НБУ як регулятором діяльності страхового ринку були надані рекомендації [11] по спрощенню процедури врегулювання випадків, що мають ознаки страхових, шляхом використання електронних документів, їх копій у випадку неможливості чи ускладнення можливості отримання оригіналів, інших засобів дистанційного врегулювання страхових випадків, а також було визначено, що Державна фіскальна служба не буде застосувати штрафні санкції до страховиків у разі використання копій документів. На додачу до цього, за період з лютого по червень 2022 року НБУ не відкликав ліцензію у жодного страховика.

Крім того, Національним банком було проведено термінове засідання з представниками страхового ринку з метою вирішення нагальних проблем, які виникли у зв'язку зі збройною агресією російської федерації. Було узгоджено встановлення на період воєнного стану спеціальних тарифів за договорами міжнародного страхування «Зелена картка» для легкових автомобілів зі строком дії 15 та 30 днів у розмірі 50% від діючих розмірів (у гривні); заборонено страховикам-повним членам МТСБУ застосовувати комісійну винагороду у розмірі більше 5% за договорами міжнародного страхування, які були укладені за спеціальними тарифами; дозволено (за умови відсутності паперових бланків «Зеленої картки») оформлення договорів у вигляді чорно-білих копій або pdf-файлів із подальшим внесенням цих договорів до Централізованої бази даних МТСБУ та надсиланням страхувальнику pdf-файлу страхового сертифікату.

Якщо говорити про післявоєнний розвиток страхового ринку України, то варто відзначити низку заходів, які допоможуть йому пережити війну та сприятимуть відновленню (рис. 5).

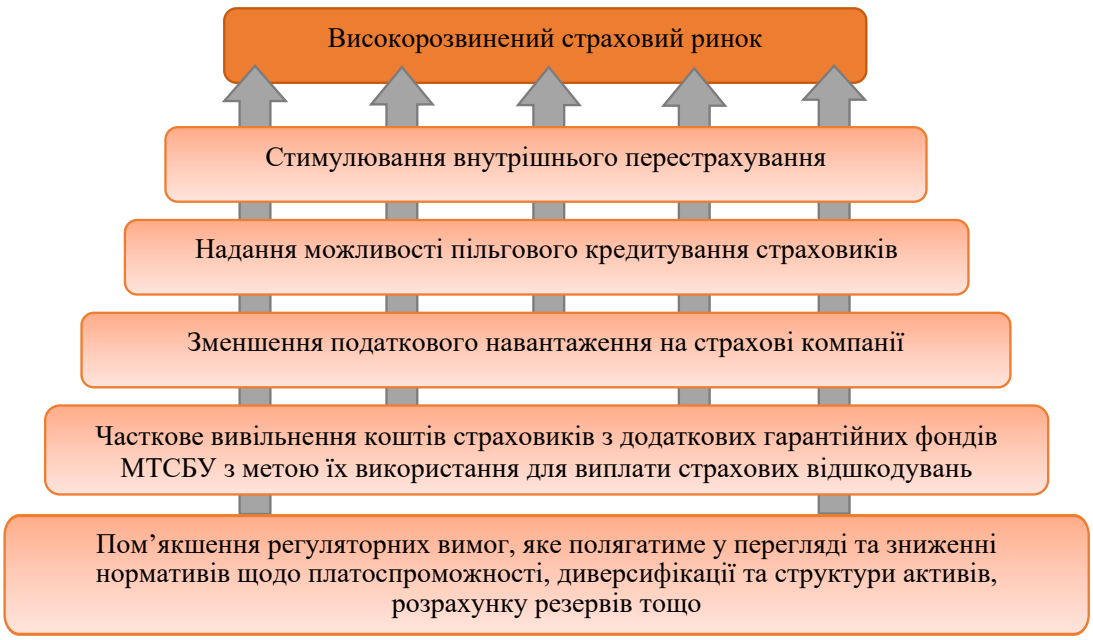

Рис. 5. Заходи щодо підтримки розвитку страхового ринку в умовах воєнного стану та його післявоєнного відновлення

Джерело: складено за даними [12]

Усі подальші дії повинні бути спрямовані на відновлення діяльності тих страховиків, які з тих чи інших причин її призупинили, налагодження механізму функціонування страхового ринку, близького до довоєнного, забезпечення підтримки громадян шляхом здійснення/поновлення стабільних та повноцінних виплат страхових відшкодувань, підвищення попиту на страхові продукти та послуги, а також на виключення будь-якої дискримінації на страховому ринку, надання фінансової підтримки компаніям, що постраждали від бойових дій.

При формулюванні переліку рекомендованих методів підтримки та сприяння післявоєнному розвитку страхового ринку особлива увага повинна бути звернена на діяльність вітчизняних страховиків, іноземних перестраховиків, а також на загальну платоспроможність системи страхування. Крім того, необхідно пам'ятати про тісний взаємозв'язок ринку страхових послуг не тільки з економічною сферою, а і з соціальною, сферою технологій і зовнішніми ринками, і зважати на ці аспекти при плануванні подальшого розвитку, основою якого повинне бути прагнення до створення надійної та чітко функціонуючої страхової екосистеми із врахуванням теперішніх та майбутніх потреб усіх її груп, їх взаємозалежності з метою набуття синергетичного ефекту.

Забезпечення стійкості та надійності усіх складових фінансової екосистеми України, зокрема страхової, їх сталого та ефективного розвитку можливе за умови використання моделі регулювання, в основі якої лежать світові практики та особливості вітчизняного ринку страхування. До основних стратегічних документів, в яких представлено основні напрями такої моделі, відносяться: Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України [11], Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року [14], Стратегія розвитку FinTech в Україні до 2025 року [15], Біла книга «Майбутнє регулювання ринку страхування» [13] та ін.

Оптимізація регулятивного механізму є невід'ємним елементом при плануванні розвитку страхового ринку, оскільки із затвердженням певних напрямів, методик та засобів його стимулювання на законодавчому рівні закладається базис для подальшого функціонування ринку.

З цієї точки зору основними способами підвищення темпів розвитку ринку страхових послуг, а отже і рівня фінансової безпеки страхового ринку, можуть виступати наступні: посилення контролю за діяльністю страхових організацій, їх здатністю виконувати вимоги щодо рівня платоспроможності, фінансової стійкості, розміру чистих активів, статутного капіталу, а також удосконалення аналізу статистичної інформації зі страхування та звітності суб'єктів господарювання; внесення до законодавчих актів змін, що закріплюють першочергове задоволення вимог страхувальників у загальній черзі інших кредиторів та виключення страхових резервів з усіх видів страхування з ліквідаційного майна страховиків, а також змін, пов'язаних з порядком формування та підвищенням вимог до розміру статутного капіталу, гарантійного фонду та вільних резервів страхових компаній; забезпечення захисту законних прав та інтересів громадян-застрахованих осіб, зокрема пов'язаних з отриманням страхових виплат; створення ефективного компенсаційного механізму у сфері страхування; удосконалення порядку ліцензування діяльності страховиків; моніторинг фінансового становища засновників (учасників) страхових організацій і осіб, що володіють значною частиною їх статутного капіталу, оцінка їх ділової репутації з метою попередження випадків використання страхового ринку для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом; дослідження іноземного досвіду та його інтеграція у страховий простір України з подальшою адаптацією під особливості функціонування вітчизняного страхового ринку; запровадження на українському ринку страхування системи пруденційного нагляду, яка акцентує максимальну увагу на рівні ризиків, адекватності оцінки їх рівня страховиками, якості внутрішньої системи управління і контролю за ними, виявленні недоліків у діяльності страхових компаній тощо.

Досвід вітчизняних та іноземних страховиків, набутий в період пандемії COVID-19, показав, що методами адаптації можуть бути: запровадження нових технологій з метою полегшення функції віддаленого доступу, реструктуризація компаній, створення нових, більш гнучких страхових продуктів та послуг, максимальне спрощення усіх процесів, пов'язаних з відшкодуванням збитків тощо. За умови, що компанія не готова до радикальних перетворень, досягти відчутних результатів все ще можливо, зосередившись на окремих змінах із найбільшим потенціалом позитивного впливу на страхувальників та бізнес.

Виділяють декілька основних факторів, що можуть посприяти розвитку ринку страхування з точки зору окремих страхових компаній (рис. 6).

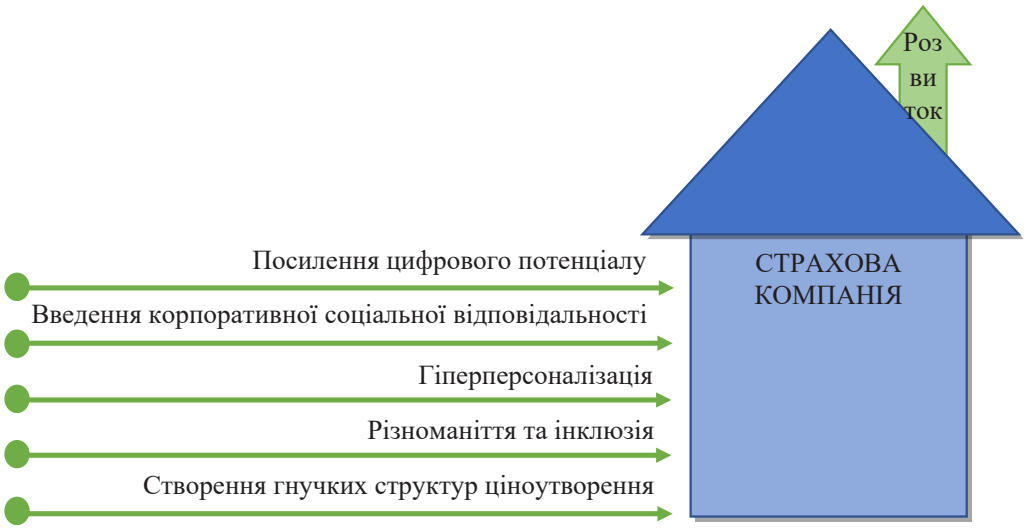

Рис. 6. Основні фактори сприяння повоєнного розвитку страхових компаній України

Джерело: складено за даними [9]

До того ж, позитивний вплив на темпи та якість розвитку страхового ринку, що, в свою чергу, відзначиться на рівні фінансової безпеки України, можуть мати такі фактори як збільшення частки внутрішнього перестрахування; заохочення страховиків до виходу на рівень провідних іноземних компаній по платоспроможності, фінансовій стійкості, ліквідності; проведення якісного та безперервного моніторингу страхового бізнесу; забезпечення дотримання норм з подання звітності, відкритості та доступності інформації на ринку; удосконалення податкового, антимонопольного, кримінального та цивільного законодавства, що регулюють страхову сферу; мінімізація зловживань та шахрайства, зниження рівня корупції; посилення конкуренції; налагодження взаємодії страхового бізнесу, держави і суспільства; створення умов для повноцінного та всебічного розвитку суб'єктів страхування, для інноваційного прориву страхового ринку України у світовий страховий простір.

Рис. 7. Заходи зі стимулювання розвитку страхового ринку України та підвищення рівня його фінансової безпеки

Джерело: складено за даними [15]

Загалом же, розвиток українського ринку страхування та інтеграційні процеси на ньому підпорядковуються сукупності чинників, основними з яких є фінансовий добробут фізичних та юридичних осіб – потенційних клієнтів; надійність страхових компаній; уміння використовувати новітні методи управління та впроваджувати модерні високотехнологічні продукти; ступінь зацікавленості держави у розбудові страхового ринку, перетворенні його на сучасний та прибутковий сегмент національної економіки; утворення дієвих і практичних моделей регулювання страховими відносинами тощо.

Заходи, перелічені вище, також сприятимуть покращенню показників, які напряму характеризують рівень фінансової безпеки страхового ринку України, наближатимуть їх до оптимальних значень і, відповідно, стимулюватимуть підвищення загального рівня фінансової безпеки держави. Реалізація заходів зі стимулювання підвищення рівня фінансової безпеки України матимуть своє відображення і на безпеці ринку страхування.

Висновки. Забезпечення фінансової безпеки страхового ринку необхідно реалізовувати за рахунок системного підходу у дослідженні фінансового ринку як складної економічної системи, у формуванні стратегій розвитку страхового ринку щодо підтримки необхідного рівня його фінансової безпеки.

Головне завдання системи управління фінансовою безпекою страхового ринку – організація діяльності всіх суб'єктів та окремих їх служб, спрямованої на забезпечення їх фінансової стійкості, стабільного розвитку та прибутковості діяльності. Досягнення цих цілей визначається стратегіями, які оформляються відповідними фінансовими політиками окремих страховиків і реалізуються через застосування відповідних механізмів та інструментарію.

Механізм управління фінансовою безпекою ринку страхових послуг покликаний забезпечити його фінансову стійкість і незалежність, формування максимально можливого фінансового потенціалу та ефективне його використання через оптимізацію бізнес-процесів, побудову системи індикаторів для ідентифікації загроз фінансовій стійкості та розробку програми заходів з їх уникнення, мінімізації та усунення наслідків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пурій Г.М. Страховий ринок України: сучасний стан та проблеми розвитку. *Ефективна економіка.* Дрогобич, 2018. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/60.pdf

2. Feyen E., Lester R., Rocha R. What drives the development of the Insurance sector? 2021. URL: https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/3339?show=full

3. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр#Text

4. Бодня А.В., Іванченко М.А., Пономарьова О.Б. Визначення проблем страхового ринку та їх вирішення. *Глобальні та національні проблеми економіки.* Миколаїв, 2015. № 5. С. 814–817. URL: http://212.1.86.13/jspui/bitstream/123456789/1999/1/Пономарьова%20О.Б._№5_2015.pdf

5. Корнилюк Р. Як змінюється ринок страхування в Україні. 2022. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/01/26/681790/

6. Forinsurer. 2020. URL: https://forinsurer.com/

7. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України. URL: https://forinsurer.com/files/file00296.pdf

8. Оцінювання взаємозв'язку між рівнем розвитку страхового ринку та економічним зростанням в Україні. 32 с. URL: https://koninsurance.mnau.edu.ua/files/work/11.pdf

9. Фінансова безпека у сфері страхування. 2019. URL : https://cibs.ubs.edu.ua/wp-content/uploads/2019/04/Безпека_страхування_nr.pdf

10. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua

11. Дем'янчук М.А., Маслій Н.Д., Жаданова Ю.О. Страхова екосистема України: забезпечення розвитку страхових компаній. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут».* Київ, 2021. № 18. С. 30–38.

12. У І кварталі збиток банківського сектору становив 160 млн грн через формування резервів під очікувані збитки від наслідків війни. 2022. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-i-kvartali-zbitok-bankivskogo-sektoru-stanoviv-160-mln-grn-cherez-formuvannya-rezerviv-pid-ochikuvani-zbitki-vid-naslidkiv-viyni

13. Біла книга «Майбутнє регулювання ринку страхування». 2020. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/bila-kniga-maybutnye-regulyuvannya-rinku-strahuvannya

14. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року (оновлена у березні 2021 року). 2020. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686

15. Стратегія розвитку FinTech в Україні до 2025 року. 2020. URL: https://bank.gov.ua/ua/files/DDWIAwXTdqjdClp

REFERENCES:

1. Puriy H. M. (2018) Strakhovyi rynok Ukrainy: suchasnyi stan ta problemy rozvytku. *Insurance Market of Ukraine: Current State and Development Issues. Efficient Economy.* Drogobych, no. 10. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/60.pdf

2. Feyen E., Lester R., Rocha R. (2021) What drives the development of the Insurance sector? Available at: https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/3339?show=full

3. About Insurance: Law of Ukraine dated 07.03.1996 No. 85/96-VR. Last updated: 01.01.2022. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр#Text

4. Bodnya A. V., Ivanchenko M. A., Ponomaryova O. B. (2015) Vyznachennia problem strakhovoho rynku ta yikh vyrishennia. Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. *Identification of Insurance Market Problems and Their Solutions. Global and National Economic Problems*. Mykolaiv, no. 5, pp. 814–817. Available at: http://212.1.86.13/jspui/bitstream/123456789/1999/1/Пономарьова%20О.Б._№5_2015.pdf

5. Kornilyuk R. (2022) Yak zminiuietsia rynok strakhuvannia v Ukraini. How the Insurance Market in Ukraine is Changing. Available at: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/01/26/681790/

6. Forinsurer (2020). Available at: https://forinsurer.com/

7. Information on the State and Development of the Insurance Market in Ukraine. Available at: https://forinsurer.com/files/file00296.pdf

8. Evaluation of the Relationship between the Level of Development of the Insurance Market and Economic Growth in Ukraine. 32 p. Available at: https://koninsurance.mnau.edu.ua/files/work/11.pdf

9. Financial Security in the Insurance Sector (2019). Available at: https://cibs.ubs.edu.ua/wp-content/uploads/2019/04/Безпека_страхування_nr.pdf

10. National Bank of Ukraine. Available at: https://bank.gov.ua

11. Demianchuk M. A., Masliy N. D., Zhadanova Yu. O. (2021) Strakhova ekosystema Ukrainy: zabezpechennia rozvytku strakhovykh kompanii. *Insurance Ecosystem of Ukraine: Ensuring the Development of Insurance Companies. Economic Bulletin of NTUU "Kyiv Polytechnic Institute"*. Kyiv, no. 18, pp. 30–38.

12. In the First Quarter, the Banking Sector Incurred a Loss of UAH 160 Million due to the Formation of Reserves for Expected Losses from the Consequences of the War (2022). Available at: https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-i-kvartali-zbitok-bankivskogo-sektoru-stanoviv-160-mln-grn-cherez-formuvannya-rezerviv-pid-ochikuvani-zbitki-vid-naslidkiv-viyni

13. White Paper "The Future of Insurance Market Regulation" (2020). Available at: https://bank.gov.ua/ua/news/all/bila-kniga-maybutnye-regulyuvannya-rinku-strahuvannya

14. Strategy for the Development of the Financial Sector of Ukraine until 2025 (updated in March 2021) (2020). Available at: https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686

15. FinTech Development Strategy in Ukraine until 2025 (2020). Available at: https://bank.gov.ua/ua/files/DDWI-AwXTdqjdClp

УДК 336.71:368(477)
JEL G22

Скриль Віталія Вячеславівна, кандидат економічних наук, доцент, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Фінансова безпека страхового ринку України.**

У статті актуалізована проблема функціонування та розвитку страхового ринку України, який потребує кардинальних змін. Розглянуто сутність страхового ринку. В роботі досліджено структуру ринку страхових послуг, принципи, на яких ґрунтується його діяльність та нормативно-правову базу її регулювання. Аналіз діяльності страхового ринку України показав основну тенденцію його розвитку та сучасні умови в яких він функціонує (пандемія COVID-19, воєнний стан, економічно-соціальні кризи). У роботі було проведено комплексний аналіз індикаторів фінансової безпеки страхового ринку України за 2001–2020 рр., на основі чого зроблено висновок про її низький рівень. У підсумку було обґрунтовано доречність систематизації заходів та напрямів з підтримки розвитку ринку страхування в умовах воєнного стану та подальшого його стимулювання у повоєнний період.

Ключові слова: страховий ринок, фінансова безпека страхового ринку, індикатори, загрози, воєнний стан.

UDC 336.71:368 (477)
JEL G 22

Vitaliia Skryl, Ph.D. in Economics, Associate Professor, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". **Financial security of the insurance market in Ukraine.**

The article addresses the pressing issue of the functioning and development of the insurance market in Ukraine, which requires fundamental changes. The essence of the insurance market as an economic category and one of the most vital segments of the economy is examined. Attention is paid to the theoretical foundations of its operation, including its role in the economic system of the state. This role involves safeguarding the population against unforeseen factors, risk management, savings allocation, facilitating capital market growth, and more. The paper investigates the structure of the insurance services market, the principles on which its activities are based, and the

regulatory framework governing it. In particular, a comparison is made between the Ukrainian Insurance Laws of 1996 and 2021, highlighting the main changes and innovations. The article provides a classification of the main types of insurance, presents characteristics of key indicators that demonstrate the level and prospects of the insurance market's development, along with its functions and features. The analysis of the Ukrainian insurance market's activity has revealed the main trend of its development and identified the contemporary conditions in which it operates, including the COVID-19 pandemic, the state of war, and economic-social crises. It is established that the domestic insurance market is a promising segment, albeit currently characterized by a low level of development. The major indicators characterizing the performance of the Ukrainian insurance services market have been analyzed, along with their dynamics from 2016 to 2021. The research results are presented in tabular and graphical form. The comprehensive analysis of financial security indicators of the Ukrainian insurance market for the period from 2001 to 2020 was also conducted, leading to the conclusion of its low level of financial security. In conclusion, the justification for the systematization of measures and directions to support the development of the insurance market in conditions of a state of war and its subsequent stimulation in the post-war period was provided. These measures are expected to have a positive impact on Ukraine's economic system and contribute to the increase in the level of financial security, both for individual segments, particularly the insurance sector, and for the state as a whole. Key factors promoting the accelerated development of the insurance market were identified, and recommendations were provided for its post-war recovery and growth. Lastly, the importance of an effective financial security management system for the insurance market was emphasized.

Key words: insurance market, financial security of the insurance market, indicators, threats, state of war.